

- конференції молодих учених-ботаників „Актуальні проблеми ботаники і екології” (Одеса, 26-29 вересня 2003 року). – Одеса, 2003. – С. 84-86.
12. Реслер І.Я., Ткачик В.П. Водно-болотна флора і рослинність території Великих Дністровських боліт // Науковий вісник УжНУ. Серія: Біологія. – 2001. – № 10. – С. 65-68.
 13. Ткачик В., Реслер І. Угруповання асоціації *Ribo nigri-Alnetum* Solinska-Górnicka 1975 Великих Дністерських боліт // Вісник Львівського університету, 2002. Серія біологічна. Вип. 28. – С. 97-104.
 14. Цись М.П. Геоморфологічні райони // Природа Львівської області / за ред. К.І.Геренчука. – Львів: Вид-во Львів. ун-ту, 1972. – С. 27-39.
 15. Черевко М.В. Історія розвитку растительности северо-западного Прикарпат'я в голоцене на основани спорово-пыльцевых исследований Надднестрянско-Самборских болот: Автореф. дис... канд. биол. наук. – Киев, 1967а. – 20 с.
 16. Черевко М.В. Матеріали до історії рослинності Прикарпаття в післяльодовиковий період // Вісник Львів. держ. ун-ту ім. І.Я.Франка. Сер.біол. – 1967б. – Вип. 3. – С.102.-111.
 17. Шеляг-Сосонко Ю.Р. Рослинність боліт долини Верхнього Дністра // Укр. ботан. журнал. – 1963а. – Т. 20, №1. – С. 93-101.
 18. Hołowkiewicz E. Bagna naddniestrzańskie // Sylwan, 1884. – S. 124-133.
 19. Kalinowych N. Holocene vegetation history of the Upper Dnister Plain region (Ukrainian Carpathians, north-western foreland) // Acta Paleobot. – 2004. – Vol. 44, №2. – P. 167-173.
 20. Kostyniuk M. Analiza pyłkowa dwóch torfowisk w okolicy Rudek i Sambora // Kosmos. Ser. A. – 1938. – Т. 63, Z. 3. – S. 393-412.
 21. Kornella A. Osuszenie i namulenie bagien naddniestrzańskich między Hordynia a Terszakowem. – Lwow: Związkowa drukarnia we Lwowie, 1903. – 20 s.
 22. Rehman A. Ziemie Dawney Polski.../ Czesc 2: Nizowa Polska / Kotlina Stryska i Stanislawowska, – Lwow, 1904. – S.60-69.

ДЕЯКІ АСПЕКТИ УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ ВИКОРИСТАННЯ СИРОВИННИХ РЕСУРСІВ ЛІКАРСЬКИХ РОСЛИН ЗАКАРПАТСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Сабадош В.І., Мигаль А.В.

УжНУ, вул. А. Волошина, 32, м. Ужгород 88000

У 70-80-і роки ХХ ст. обсяги організованих заготівель сировини лікарських рослин у Закарпатській області були значно більшими, ніж нині. Звичайно, з ряду причин запаси сировини багатьох видів зменшилися внаслідок зменшення числа заростей та зрідження в них рослин. Та все ж, у цілому рівень використання наявних природних сировинних ресурсів лікарських рослин області є досить низьким. Кон'юнктура ринку може викликати суттєві коливання потреб у тій чи іншій сировині. Для забезпечення можливості швидкого реагування на зростання певних потреб, а також, можливо, і для формування привабливих пропозицій у цій сфері-господарування, доцільним є удосконалення системи використання сировинних ресурсів лікарських рослин області.

Сировина лікарських рослин є відновлюваним природним ресурсом. Тривала експлуатація цього ресурсу забезпечується його ефективним природним відтворенням. З біологічної точки зору, об'єктами заготівлі лікарської рослинної сировини є не види, як про це часто говорять, а їх популяції. Саме популяції є і об'єктами експлуатації, і елементарними одиницями існування сировинних видів на певній території. Рациональне, невиснажливе використання сировинного ресурсу певного виду рослин забезпечується лише за умови підтримання протягом тривалого часу задовільного перебігу процесів самовідтворення у

популяціях.

Рациональне використання ресурсів багатьох видів передбачає обов'язковий "відпочинок" їх популяцій (заростей) після сезону експлуатації протягом певного часу (2-5 чи й більше років). Забезпечення цієї вимоги неможливе без контрольованої черговості використання заростей рослин певної території. За наявності даних про сировинні запаси на існуючих заростях можна, встановивши черговість їх експлуатації, розрахувати обсяги можливих щорічних заготівель та розподіляти ці обсяги (ліміти) серед потенційних заготівельників. Територією планування такої діяльності може бути й окремий адміністративний район, але у багатьох випадках більш доцільно проводити розрахунки черговості експлуатації для області в цілому.

Планування діяльності зі збору лікарської сировини повинне базуватися на відомостях про просторове розміщення сировинних запасів рослинних видів. Детальна оцінка ресурсів лікарських рослин області на рівні популяцій – робота тривала і затратна. Крім того, вона вимагає періодичної повторності. Такі відомості необхідні, щонайменше, для трьох ключових суб'єктів відносин у сфері спеціального використання природних рослинних сировинних ресурсів місцевого значення: власників (користувачів) земельних ділянок, заготівельників, природоохоронних органів. Саме тому відповідні ресурсооціночні дослідження повинні фінансуватися не лише обласними органами влади, але й заготівельниками і землекористувачами.

Діюча процедура видачі дозволів на спеціальне використання лікарських рослин майже не враховує вимог контролю за станом популяцій. Дозвіл на заготівлю лікарської рослинної сировини повинен видаватися для конкретної чітко окресленої території заготівельної діяльності. Збір рослин повинні здійснювати спеціально підготовлені люди. Заготівельна організація повинна гарантувати дотримання її працівником правил заготівлі рослинної сировини і нести відповідальність у випадку їх порушення. Такі вимоги до суб'єктів заготівельної діяльності повинні бути чітко сформульованими.

Законом України "Про рослинний світ" визначено, що відтворення природних рослинних ресурсів здійснюється власниками та користувачами земельних ділянок. Тому необхідно формувати й підтримувати їх зацікавленість, у т.ч. й економічну, в ефективному використанні ресурсів. У ряді випадків бюджетні місцевих громад можуть мати відчутні фінансові надходження від спеціального використання ресурсів лікарських рослин на своїх територіях. Необхідно розвивати у громадах розуміння цінності наявних природних сировинних рослинних ресурсів та бажання їх розумного використання. Організація заготівлі сировини дикорослих лікарських рослин потребує активнішого залучення землекористувачів до оцінки запасів і розподілу лімітів серед заготівельників. Відомості про розміщення сировинних запасів на конкретних територіях повинні розглядатися як комерційна інформація, що визначає можливість господарського використання ресурсу.

Діяльність із заготівлі лікарських рослин та контролю за заготівлями має ряд моментів, не врегульованих нормативними документами. Прийняття необхідних рішень обласними органами влади може надати більшої чіткості відносинам у цій сфері.

Удосконалення системи раціонального використання сировинних ресурсів лікарських рослин Закарпатської області доцільно розпочати з практичної апробації новацій у цій сфері при організації заготівель певного модельного виду рослин. Таким може бути чорниця звичайна (*Vaccinium myrtillus* L.), пагони якої, як лікарська сировина, мають значний комерційний попит. Біологічний запас цієї сировини в області має промислові обсяги, але проведення заготівель вимагає жорсткого контролю.

На нашу думку, ключовими моментами організації контрольованих заготівель пагонів чорниці в нашій області є такі:

- заборона закупівлі заготівельними організаціями пагонів чорниці від населення (індивідуальних заготівельників);
- визначення придатних для багаторічної експлуатації заростей чорниці та оцінка їх сировинних запасів;

- розробка можливих варіантів поділу заростей на річні експлуатаційні ділянки для забезпечення найбільш доцільної черговості використання їх запасів сировини та розрахунок потенційних обсягів щорічних заготівель сировини (по заростях та для області в цілому);
- підбір заготівельних організацій, зацікавлених у заготівлі пагонів чорниці та здатних забезпечити дотримання збирачами правил заготівлі;
- рішення про видачу заготівельникам дозволів на зрізання пагонів на чітко визначених ділянках приймається за участю землекористувача та за узгодженням з обласним держуправлінням охорони навколишнього природного середовища;
- про заплановані терміни виїзду заготівельних бригад для збору сировини заготівельна організація заздалегідь повідомляє природоохоронні органи;
- після завершення сезону заготівель по кожному компактному масиву чорниці, де проводився збір пагонів, складається акт про обсяги виконаних робіт, який підписують представники землекористувача, заготівельної організації та природоохоронного органу;
- до кінця поточного року заготівельна організація подає у відповідні районні ради та в обласне держуправління охорони навколишнього природного середовища звіт про виконані обсяги заготівель пагонів чорниці у розрізі ділянок заготівлі;
- забезпечення наукових спостережень за процесами відновлення рослин чорниці після зрізання пагонів.

ДО ВИВЧЕННЯ ВИДОВОГО ПРЕДСТАВНИЦТВА РОДИНИ *RANUNCULACEAE* JUSS. У ФЛОРИ ЗАКАРПАТТЯ

Сабадош І.В., Сабадош В.І.

Каф. ботаніки УжНУ, вул. А. Волошина, 32, м. Ужгород-88000

У флорі Закарпаття родина *Ranunculaceae* Juss. входить до групи родин зі значною кількістю видів (Фодор, 1974). Нами проведено порівняльний аналіз відомостей про видове багатство родини *Ranunculaceae* у флорі Закарпаття, наявних у літературних джерелах та у колекції наукового гербарію УжНУ. З цією метою опрацьовані чотири основні публікації: Фодор, 1974; Визначник..., 1977; Определитель..., 1987; Крічфалушій, Будніков, Мигаль, 1999.

Всі види досліджуваної родини, наведені у роботі С.С. Фодора (1974) та в "Червоному списку Закарпаття" (Крічфалушій, Будніков, Мигаль, 1999), однозначно вважаються належними до флори Закарпаття, тому у повному складі були включені в робочу таблицю.

З "Определителя..." (1987) відбиралися види, для яких зазначено поширення на території, що включає і Закарпаття, тобто, з формулюваннями: "по всій УРСР", "в Карпатах", "в Закарпатті". З "Визначника..." (1977) відібрані види, що зазначені для флористичних районів території Закарпаття, тобто види із вказівками поширення виключно на Прикарпатті та в Чивчино-Гринявських горах не бралися до подальшої обробки.

У монографії С.С. Фодора "Флора Закарпаття" (1974) наводяться 73 види, 6 підвидів та 5 варіацій з 23 родів родини *Ranunculaceae*. В. Крічфалушій, Г. Будніков та А. Мигаль (1999) наводять назви 20 таксонів видового рівня цієї родини, серед яких три – відсутні у роботі С.С. Фодора (1974): *Aconitum gracile* Rechb., *A. jacquinii* Rechb., *Ranunculus malinovskii* A. Jelen. et Derviz-Sokolova (= *R. kladnii* auct. non Schur).

Список видів аналізованої родини, що можуть зростати на території нашої області, отриманий за результатами обробки останнього академічного видання "Визначника вищих рослин України" (Определитель..., 1987), нараховує 77 пунктів. Ці види відносяться до 23 родів. У цьому виданні для 6 видів прямо вказане зростання у Закарпатській області, для 48 видів вказане поширення у межах Карпат (один вид з цієї групи – *Aconitum romanicum* Wol. –